ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора психологічних наук, професора Карпенко Зіновії Степанівни на дисертацію Гандзілевської Галини Борисівни «Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів», представлену на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Бурхливі міграційні процеси, що відбуваються в епоху глобалізації та постмодерну, експансії інформаційних технологій в усі царини суспільного життя, а з ними, на жаль, спроби реваншу тоталітарних ідеологій засобами гібридної війни, не могли не викликати п'яту міграційну хвилю в Україні. Критичний стан українського суспільства, інспірований ворожою російською інтервенцією після Революції Гідності, характеризується комплексом політико-ідеологічних, господарсько-економічних, соціально-стратифікаційних, культурно-освітніх та інших ознак, з-поміж яких спроба дослідження психологічних перипетій життєвих сценаріїв українських емігрантів у найбільш продуктивний період життя (акмеперіод) реально є вчинком наукової звитяги.

Вже з перших сторінок дисертації, що захищається, видно, що її авторка – Галина Борисівна Гандзілевська – сміливо береться за розв'язання однаково складних і масштабних завдань, які потребували опертя на мультидисциплінарну методологію, застосування тріангуляційних емпіричних процедур, прояву різнопланових дослідницьких компетентностей. На загал, метою дослідження стало розроблення прогностичної моделі акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості та з'ясування в емпіричному дослідженні психологічних особливостей його реалізації в акмеперіоді українських емігрантів крізь призму соціокультурної адаптації.

Зупинюся насамперед на загальних чеснотах дисертаційної праці, які вигідно вирізняють її серед шерегу інших. Щонайперше вражає обсяг

залучених до конструювання логічно несуперечливого авторського бачення природи, функцій і тенденцій розвитку досліджуваного феномену парадигм, підходів, концепцій, принципів і методів (див. їхній перелік у рубриці «Теоретико-методологічна основа дослідження»), який Г. Б. Гандзілевська зуміла ретельно просіяти крізь сито критичної наукової рефлексії, залишивши в результаті аргументовані графологічні побудови і схеми. Це тим більш похвально, якщо врахувати, що сама акмеологія є доволі еклектичною прикладною наукою з розмитими теоретико-методологічними берегами. Авторка вправно долає методологічну нерозбірливість і всеїдність багатьох акмеологічних розвідок, майстерно вибудовуючи свій творчо-пошуковий дискурс на засадах організованого плюралізму, селективної (обґрунтованої) толерантності, цілісного панорамного бачення, врахування тісного взаємозв'язку феноменологічного, герменевтичного й екзистенційно-буттєвого чинників життєздійснення особистості.

Окрім цього, слід зауважити, що опонована робота є чи не першою докторською дисертацією, виконаною на здебільшого питомо українській джерельній базі, що є свідченням того, що вітчизняна психологічна наука позбувається комплексу вторинності стосовно російської. Вона також дбайливо плекає історичні культурні, освітні і наукові традиції Острозької академії, залучаючи до досліджуваного контенту значущі напрацювання місцевих науковців – як наших авторитетних сучасників, так і славних попередників.

Особливо слід відзначити об'єктивні складнощі з компонуванням експериментальної вибірки через її територіально-географічну розпорошеність, професійну і вікову різнорідність, неоднакову психологічну готовність респондентів до співпраці тощо. Тим не менш Галина Борисівна успішно подолала ці труднощі та представила на захист гідний поцінування плід своїх наукових студій. А саме:

– в першому розділі проаналізовано провідні теоретико-методологічні підходи до розуміння феноменологічних ознак життєвого сценарію у

психолого-акмеологічному дискурсі, охарактеризовано його структурно-змістові особливості, виокремлено бар'єри та ресурси розгортання й реалізації життєвих сценаріїв українських емігрантів. Зокрема чітко обґрунтовано провідні механізми формування життєвого сценарію особистості (ідентифікація, рефлексія, індивідуалізація), внутрішні (психологічна позиція) і зовнішні (соціокультурне середовище) умови, видозміни життєвого сценарію залежно від типу еміграції (трансформація, модифікація, модернізація);

– у другому розділі представлено акмеологічну модель реалізації життєвих сценаріїв емігрантів з України залежно від типу міграції, що репрезентує архітектоніку акмеологічного потенціалу життєвого сценарію особистості та його відновлення за межами батьківщини. Структурними блоками моделі стали: рішення-установка на досягнення певної ірраціональної мрії (фіктивної мети), сукупність вірувань про свої можливості та вимоги оточення, переконання у власній самоефективності та ін.;

– у третьому розділі подано результати емпіричного дослідження життєвих сценаріїв українських емігрантів під час вимушеної / добровільної, нетривалої / постійної міграції; з'ясовано вплив сценарних установок на прояв акмепотенціалу залежно від типу професійної діяльності. Здобуто цікаві результати щодо впливу сценарних приписів на використання акмересурсів українських емігрантів порівняно з не-емігрантами. Для цього застосовано батарею валідних і надійних психодвагностичних методик і новітній статистичний апарат комп'ютерної обробки діагностованих даних;

– у четвертому розділі презентовано результати історико-психологічної реконструкції акмепотенціалу життєвих сценаріїв українських письменників на еміграції, зокрема лідерів другої та третьої хвиль еміграції, а саме: Ю. Липи, Є. Маланюка, У. Самчука, Г. Костюка, Д. Нитченка, Л. Богуславець;

– у п'ятому розділі проінтерпретовано метафоричні наративи сучасних українських письменників-емігрантів крізь призму апробації та освоєння

ними на чужині нових життєвих ролей; запропоновано технології психолого-акмеологічного супроводу емігрантів, спрямованих на вироблення навичок використання акмересурсів та набуття релевантних акмекомпетентностей (акмеологічний тренінг, щоденник психологічної допомоги), акцент зроблено на техніках транзактного аналізу, психодрами, гештальттерапії і наративної психотерапії.

Загалом, можна впевнено констатувати, що намічені завдання дисертантка виконала, здобуто вагомі наукові результати з безперечною новизною, теоретичним і практичним значенням. Відзначаю масштабність апробації та впровадження результатів дослідження, адекватну презентацію змісту дисертації в авторефераті, наявність великої кількості публікацій, виконаних в контексті теми дослідження.

В обов'язковій критичній частині свого відгуку хочу звернути увагу та такі моменти:

1) авторка наголошує, що вербальна (текстова) наративізація є провідним механізмом акмеологізації, свідченням чого є результати порівняльного дослідження різних професійних груп українських емігрантів. Припускаю, що такий висновок залежить від використаних (тут – вербальних) методів психодіагностики і корекції, що не конгеніальні специфіці музичної творчості, наративи якої мають аудіально-образну форму, а відтак і повинні вивчатися й коригуватися в інакший, ніж, приміром, у письменників і науковців спосіб;

2) на початку третього розділу, обґрунтовуючи методичне забезпечення та процедури емпіричного дослідження, Г. Б. Гандзілевська солідаризується з позицією Г. Бедненко, яка до усвідомлених видів наративізації відносить «поезію, художні твори, ідеологічну складову наукових течій, філософію й релігію» (с. 147), з чим важко погодитися. Свого часу у статті «Теоретичні та художні пласти апології «Я», опублікованій у газеті «Літературна Україна», 1996, № 7 (пізніше була включена на правах фрагмента в підрозділ 7.8 монографії «Аксіологічна психологія особистості», 2009) я аналізую

творчість деяких знакових українських поетів, відносячи їх до представників так званого психологічного, базованого на інтроверт ній настанові автора, чи візіонерського, базованого на екстравертній настанові, типу художньої творчості (використано типологію К. Юнга). З цього погляду, більшість віршів І. Франка, Л. Костенко, Б. Олійника, Д. Павличка, П. Осадчука та ін. написано в руслі першої авторської інтенції. Символіка поетичних образів у цьому разі цілком умотивована, розгортається послідовно й «доказово», тобто такі твори є «усвідомленими». Творчість же В. Голобородька, Д. Кубая – навпаки, є втіленням іншої настанови, в якій поет виступає медіумом, інструментом під- (над-) свідомих сил, і лінійну логіку в їхніх текстах годі шукати.

Отже, не всяка наративізація, що здійснюється вербальними засобами, є усвідомленою; існує наратив як форма емоційного відреагування аверсивних ситуацій, яка дає тимчасове полегшення, не призводячи до продуктивної реінтерпретації минулого досвіду і виходу на нові життєві стратегії. Зразком же усвідомленої вольової активності в напрямі самоаналізу і самовдосконалення можуть бути іменовані О. Б. Старовойтенко рефлексивні тексти авторства св. Августина, Ж.-Ж. Руссо, Л. Толстого тощо;

3) з тексту дисертації не зовсім зрозуміло, що мається на увазі під синергетичним компонентом процесу акмеологізації, який згадується поряд з когнітивно-емоційним і поведінково-регулятивним. Уточнення, подане на с. 127 як закодована генетична програма предків, далеке від тлумачення синергетики у філософських словниках та працях І. Пригожина чи Г. Хакена. Подібне зауваження можна висловити і щодо слововжитку означення «симультанний»; наприклад, в таблиці 1.5 на с. 77 зазначено: «Симультанне, діалектичне поєднання генетичної програми та набутого в онтогенезі когнітивно-емоційного утворення…». Виникає питання, чи не може це діалектичне утворення бути сукцесивним, або синкретичним?.. Які докази можна навести на користь його симультанності?;

4) у тексті зустрічаються поодинокі технічні помилки, як-от: букв у

словах, а то і складу, як у слові «телеологічний» (принцип) на сс. 293, 298, 308, 325; деякі таблиці не містять заголовків для колонок. Авторка вживає ширше за значенням слово «митець» у розумінні «музикант»; незграбним є вислів «займатися наративізацією» (сс. 201, 206), коли йдеться про наративні форми професійної діяльності; «акумулятивна система» (с.183) – краще «система кумулятивного типу».

Висловлені зауваги й викликані ними ремінісценції радше вказують на беззаперечну наукову цінність і практичну значущість поданого до захисту дослідження, його наукову самобутність, свіжість і безсумнівну перспективність, що дозволяє обґрунтовано стверджувати, що дисертація Гандзілевської Галини Борисівни «Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів» є самостійною, завершеною працею і відповідає вимогам МОН України, які висуваються до докторських дисертацій, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент –
доктор психологічних наук, професор
кафедри соціальної психології та психології розвитку
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» Карпенко З. С.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
і.к. 02125266

ПІДПИС Карпенко З.С. ЗАВІРЯЮ
Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266
07 вересня 2019 р.